

LIITE Muutosmääräykseen OPH 532-2023 Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteisiin 2014 koskien poissaolojen ehkäisemistä sekä poissaolojen suunnitelmallista seuraamista ja niihin puuttumista

4. Yhtenäisen perusopetuksen toimintakulttuuri

4.2 Toimintakulttuurin kehittämistä ohjaavat periaatteet

Perusopetuksen toimintakulttuurin periaatteiden tehtävänä on tukea opetuksen järjestäjiä ja kouluja toimintansa suuntaamisessa. Periaatteet on kuvattu ajatellen erityisesti koulun toimintaa.

Opetuksen järjestäjän tehtävänä on luoda edellytykset periaatteiden toteutumiselle kouluissa ja kehittää omaa toimintakulttuuriaan samassa suunnassa. Tavoitteena on luoda toimintakulttuuria, joka edistää oppimista, osallisuutta ja kouluun kiinnittymistä tukevia ratkaisuja¹ sekä hyvinvointia ja kestävää elämäntapaa. Periaatteiden toteuttamiseksi tarvitaan paikallisten tarpeiden ja mahdollisuuksien huomioon ottamista, yhteistyötä huoltajien ja muiden yhteistyökumppaneiden kanssa sekä oppilaiden aitoa mukanaoloa yhteisön kehittämisessä.

Oppiva yhteisö toimintakulttuurin ytimenä

Koulu toimii oppivana yhteisönä ja kannustaa kaikkia jäseniään oppimiseen. Oppiva yhteisö kehittyy dialogin avulla. Yhdessä tekeminen ja osallisuuden kokemukset vahvistavat yhteisöä. Tavoitteiden pohdinta, oman työn säännöllinen arviointi ja kiireettömyys edistävät yhteisön oppimista. Sitä tukee kodeilta ja muilta yhteistyökumppaneilta saatu palaute. Oppimista edistää myös kehittämistyöstä, arvioinneista ja tutkimuksesta saadun tiedon hyödyntäminen. Pedagogisen ja jaetun johtamisen merkitys korostuu, ja johtaminen kohdistuu erityisesti oppimisen ja hyvinvoinnin edellytyksistä huolehtimiseen.

Oppiva yhteisö luo edellytyksiä yhdessä ja toinen toisiltaan oppimiseen. Se luo edellytyksiä myös tutkimiseen ja kokeilemiseen sekä innostumisen ja onnistumisen kokemuksiin. Yhteistyön lähtökohtana ovat yhteisön jäsenten hyvät yhteistyö- ja vuorovaikutustaidot, joita opitaan ennen kaikkea arjen luonnollisissa kohtaamisissa. Näissä aikuisten malli ja esimerkki ovat erityisen tärkeitä¹.

Tunne- ja vuorovaikutustaidot ovat oppimisen tavoite eri oppiaineissa ja ne sisältyvät myös laajalaisen osaamisen kokonaisuuteen². Oppituntien lisäksi tunne- ja vuorovaikutustaitojen harjoittelu arkisissa tilanteissa on tärkeä osa koulun toimintakulttuuria.

Yhteisö rohkaisee jokaista jäsentään yrittämään ja oppimaan myös virheistä. Se antaa sopivia haasteita ja tukee vahvuuksien löytämistä ja hyödyntämistä. Yhteisön jäsenenä oppilaat voivat luoda myönteisen ja realistisen käsityksen itsestään ja kehittää luontaista kokeilun ja tutkimisen haluaan. Oppivassa yhteisössä ymmärretään fyysisen aktiivisuuden merkitys oppimiselle ja irrottaudutaan istuvasta elämäntavasta. Siinä arvostetaan työhön syventymistä, oppimisessa tarvittavaa ponnistelua ja työn loppuunsaattamista.

Hyvinvointi ja turvallinen arki

Oppivan yhteisön rakenteet ja käytännöt edistävät hyvinvointia ja turvallisuutta ja luovat siten edellytyksiä oppimiselle. Nämä näkökulmat ulottuvat kaikkeen koulutyöhön ja ohjaavat jokaisen työskentelyä. Oppilaiden vertaissuhteiden aktiivinen tukeminen, myönteiset yhteiset kokemukset ja merkityksellisyyden tunne yhteisön jäsenenä tukevat kouluun kiinnittymistä¹. Toiminnassa otetaan huomioon yhteisön jäsenten yksilöllisyys ja tasa-arvoisuus sekä yhteisön tarpeet. Koulun käytännöt ovat joustavia ja mahdollistavat monipuolisen toiminnan. Liikkuminen sekä mielen hyvinvointia

edistävät yhteiset toiminnot ovat luonteva osa jokaista koulupäivää. Yhteisöllinen opiskeluhoito on tärkeä osa toimintakulttuuria.

Oppilailla on yhdenvertainen mahdollisuus saada ohjausta sekä tukea kehitykseensä ja oppimiseensa sekä yksilöinä että ryhmän jäseninä. Yhteisössä arvostetaan hyväntahtoisuutta ja ystävällisyyttä. Kiusaamista, häirintää³, väkivaltaa, rasismia tai muuta syrjintää ei hyväksytä ja epäasialliseen käytökseen puututaan. Koulutyössä pyritään arjen ennakoitavuuteen ja kiireettömyyteen. Kuulluksi tuleminen ja oikeudenmukaisuuden kokemus rakentavat luottamusta. Rauhallinen ja hyväksyvä ilmapiiri, hyvät sosiaaliset suhteet sekä ympäristön viihtyisyys edistävät työrauhaa.

Vuorovaikutus ja monipuolinen työskentely

Vuorovaikutus, yhteistyö ja monipuolinen työskentely ovat yhteisön kaikkien jäsenten oppimista ja hyvinvointia edistäviä tekijöitä. Oppiva yhteisö tunnistaa oppimisen ja tiedon rakentamisen moninaisuuden ja toimii joustavasti. Se rohkaisee kokeilemiseen ja antaa tilaa eri ikäkausille ja oppijoille tunnusomaiselle toiminnallisuudelle, luovalle työskentelylle, liikkumiselle, leikille ja elämyksille.

Koulutyössä hyödynnetään suunnitelmallisesti eri työtapoja ja oppimisympäristöjä ja työskentelyä pyritään säännöllisesti viemään ulos luokkahuoneesta. Luodaan mahdollisuuksia projektimaiseen työskentelyyn ja kokonaisuuksien opiskeluun sekä yhteistyöhön koulun sisällä ja koulun ulkopuolisten toimijoiden kanssa. Koulun aikuisten keskinäinen yhteistyö sekä vuorovaikutus ympäröivän yhteiskunnan kanssa tukevat oppilaiden kasvua hyvään vuorovaikutukseen ja yhteistyöhön. Yhdessä tekeminen edistää oman erityislaadun tunnistamista ja taitoa työskennellä rakentavasti monenlaisten ihmisten kanssa. Tieto- ja viestintäteknologiaa käytetään edistämään vuorovaikutusta sekä työskentelyn moniaistisuutta ja monikanavaisuutta.

Kulttuurinen moninaisuus ja kielitietoisuus

Koulu oppivana yhteisönä on osa kulttuurisesti muuntuva ja monimuotoista yhteiskuntaa, jossa paikallinen ja globaali limittyvät. Erilaiset identiteetit, kielet, uskonnot ja katsomukset elävät rinnakkain ja ovat vuorovaikutuksessa keskenään. Oppivassa yhteisössä kotikansainvälisyys on tärkeä voimavara. Yhteisö arvostaa ja hyödyntää maan kulttuuriperintöä ja kansalliskieliä sekä omaa ja ympäristön kulttuurista, kielellistä, uskonnollista ja katsomuksellista monimuotoisuutta. Se tuo esiin saamelaiskulttuurin ja eri vähemmistöjen merkityksen Suomessa. Se kehittää yksilöiden ja ryhmien välistä ymmärrystä ja kunnioitusta sekä vastuullista toimintaa. Yhteisössä tunnistetaan, että oikeus omaan kieleen ja kulttuuriin on perusoikeus. Kulttuuritraditioihin tutustutaan, erilaisista ajattelu- ja toimintatavoista keskustellaan rakentavasti ja luodaan uusia tapoja toimia yhdessä.

Yksi kulttuurisen moninaisuuden ilmentymä on monikielisyys. Jokainen yhteisö ja yhteisön jäsen on monikielinen. Eri kielten käyttö rinnakkain koulun arjessa nähdään luontevana ja kieliä arvostetaan. Kielitietoisessa yhteisössä keskustellaan kieliin ja kieliyhteisöihin kohdistuvista asenteista ja ymmärretään kielen keskeinen merkitys oppimisessa, vuorovaikutuksessa ja yhteistyössä sekä identiteettien rakentumisessa ja yhteiskuntaan sosiaalistumisessa. Jokaisella oppiaineella on oma kielensä, tekstikäytäntönsä ja käsitteistönsä. Eri tiedonalojen kielet ja symbolijärjestelmät avaavat samaan ilmiöön eri näkökulmia. Opetuksessa edetään arkikielestä käsitteellisen ajattelun kieleen. Kielitietoisessa koulussa jokainen aikuinen on kielellinen malli ja myös opettamansa oppiaineen kielen opettaja.

Osallisuus ja demokraattinen toiminta

Oppivan yhteisön toimintatavat rakennetaan yhdessä. Osallisuutta edistävä, ihmisoikeuksia toteuttava ja demokraattinen toimintakulttuuri luo perustan oppilaiden kasvulle aktiivisiksi kansalaisiksi.

Oppilaat osallistuvat oman kehitysvaiheensa mukaisesti toiminnan suunnitteluun, kehittämiseen ja arviointiin. He saavat kokemuksia kuulluiksi ja arvostetuiksi tulemisesta yhteisön jäsenenä. Yhteisö kannustaa demokraattiseen vuoropuheluun ja osallistumiseen sekä luo niille toimintatapoja ja rakenteita. Oppilaskuntatoiminta tarjoaa yhden tärkeän väylän oppilaiden osallistumiselle. Muut toimintamuodot kuten tukioppilas- ja kummitoiminta, vapaaehtoistyö tai erilaiset kestävä kehityksen toiminnot täydentävät sitä. Samalla ne vahvistavat yhteistyötä ja vuorovaikutusta koko koulu yhteisössä. Yhteistyö eri hallinnonalojen, seurakuntien, järjestöjen, yritysten ja muiden toimijoiden kanssa syventää käsityksiä yhteiskunnasta ja kansalaisyhteiskunnassa toimimisesta. Yhteydet eri maissa toimivien koulujen kanssa lisäävät globalisoituneessa maailmassa toimimisen taitoja.

Yhdenvertaisuus ja tasa-arvo

Oppiva yhteisö edistää yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa. Yhteisön jäsenet tulevat kohdatuiksi ja kohdelluiksi samanarvoisina riippumatta mistään henkilöön liittyvästä tekijästä. Samanarvoisuus ei merkitse samanlaisuutta. Yhdenvertainen kohtelu edellyttää sekä perusoikeuksien ja osallistumisen mahdollisuuksien turvaamista kaikille että yksilöllisten tarpeiden huomioon ottamista.

Peruskoulu aikana oppilaiden käsitys omasta sukupuoli-identiteetistä ja seksuaalisuudesta kehittyy. Oppiva yhteisö edistää arvoillaan ja käytänteillään sukupuolten tasa-arvoa ja tukee oppilaita oman identiteetin rakentumisessa. Opetus on lähestymistavaltaan sukupuolitietoista. Yhteisö rohkaisee oppilaita tunnistamaan omat mahdollisuutensa sekä suhtautumaan eri oppiaineisiin, tekemään valintoja ja sitoutumaan opiskeluun ilman sukupuoleen sidottuja roolimalleja. Oppimisympäristöjä, työtapoja ja opetusmateriaaleja valitsemalla ja kehittämällä luodaan näkyvyyttä inhimillisen moninaisuuden arvostamiselle.

Vastuu ympäristöstä ja kestävään tulevaisuuteen suuntautuminen

Oppiva yhteisö ottaa kaikessa toiminnassaan huomioon kestävä elämäntavan välttämättömyyden. Arjen valinnoillaan ja toimillaan koulu ilmentää vastuullista suhtautumista ympäristöön. Raaka-aineita, energiaa ja luonnon monimuotoisuutta tuhlaavia materiaalivalintoja ja toimintatapoja muutetaan kestäviksi. Kestävä elämäntavan aineettomien tekijöiden merkitystä hyvinvoinnille korostetaan ja niille annetaan aikaa ja näkyvyyttä päivittäisessä koulutyössä. Oppilaat ovat mukana suunnittelemassa ja toteuttamassa kestävä arkea.

Oppiva yhteisö rakentaa toivoa hyvästä tulevaisuudesta luomalla osaamisperustaa ekososiaaliselle sivistykselle. Realistinen ja käytännöllinen asenne hyvän tulevaisuuden edellytysten muovaamiseen vahvistaa kasvamista vastuullisuuteen yhteisön jäsenenä, kuntalaisina ja kansalaisina. Se rohkaisee oppilaita kohtaamaan avoimesti ja uteliaasti maailman moninaisuutta sekä toimimaan oikeudenmukaisemman ja kestävämmän tulevaisuuden puolesta.

---

¹Laki perusopetuslain 26 § muuttamisesta (947/2022)

² Perusopetuslaki 11 §, 14 § (628/1998), Valtioneuvoston asetus perusopetuslaissa tarkoitetun opetuksen valtakunnallisista tavoitteista ja perusopetuksen tuntijaosta (422/2012) 6 §

³ Perusopetuslaki 29 § (626/1998)

5. Oppimista ja hyvinvointia edistävä koulutyön järjestäminen

5.1 Yhteinen vastuu koulupäivästä

Arvoperusta, oppimiskäsitys ja toimintakulttuuri ilmenevät koulutyön käytännön järjestämisessä. Järjestämisen tulee edistää kasvatukselle ja opetukselle asetettujen tavoitteiden saavuttamista ja perusopetuksen tehtävän toteuttamista. Järjestämisellä luodaan edellytykset oppilaiden hyvinvoinnille, kehitykselle ja oppimiselle sekä huolehditaan koulu yhteisön sujuvasta toiminnasta ja yhteistyöstä. Koulutyön käytännöt edistävät myös kestävä elämäntapaa.

Lähtökohtana on yhteinen vastuu ja huolenpito jokaisen hyvästä ja turvallisesta koulupäivästä. Kasvatustyö ja hyvinvoinnin edistäminen kuuluu koulun kaikille aikuisille tehtävästä riippumatta. Koulutyön järjestämisessä otetaan huomioon kaikkien oppilaiden tarpeet, edellytykset ja vahvuudet. Hyvä opettajan ja oppilaan välinen vuorovaikutussuhde edistää kouluun kiinnittymistä¹. Huoltajien ja muiden tahojen kanssa tehtävä yhteistyö tukee tässä onnistumista.

Opetussuunnitelman mukainen opetus, ohjaus, opiskeluhoito ja oppimisen tuki kaikkina koulupäivinä sekä turvallinen oppimisympäristö ovat jokaisen oppilaan oikeus. Opetuksen järjestäjä vastaa siitä, että oppilaan oikeudet toteutuvat ja huolehtii edellytysten luomisesta tätä edistävälle koulutyölle. Koulun johdolla on käytännön vastuu opetuksen, ohjaukseen, opiskeluhoitoon ja oppimisen tuen järjestämiseen liittyvistä ratkaisuista koulu yhteisössä, kaikilla vuosiluokilla ja kaikissa oppiaineissa. Tähän sisältyy myös ongelmien ja poissaolojen suunnitelmallinen ennaltaehkäisy¹, sekä kasvun ja oppimisen esteiden tunnistaminen ja poistaminen koulun toimintatavoista. Jokaisella opettajalla on vastuu opetusryhmänsä toiminnasta, oppimisesta ja hyvinvoinnista. Opettajat vaikuttavat näihin pedagogisilla ja didaktisilla ratkaisuillaan ja ohjausotteellaan. Opettajan tehtävään kuuluu oppilaiden oppimisen, työskentelyn ja hyvinvoinnin seuraaminen ja edistäminen, jokaisen oppilaan arvostaminen ja oikeudenmukainen kohtelu, mahdollisten vaikeuksien varhainen tunnistaminen sekä oppilaiden ohjaaminen ja tukeminen.

Opettaja huolehtii osaltaan siitä, että oppilaiden oikeus ohjaukseen sekä opetukselliseen ja opiskeluhoollolliseen tukeen toteutuu. Tämä edellyttää vuorovaikutusta oppilaiden ja huoltajien kanssa, opettajien keskinäistä yhteistyötä ja erityisesti opiskeluhoitopalvelujen ammattilaisten kanssa tehtävää yhteistyötä.

Oppilailla on koulu yhteisön jäsenenä oma vastuunsa. Se ilmenee säännöllisenä osallistumisena koulutyöhön, reiluna ja arvostavana suhtautumisena koulutovereihin ja koulun aikuisiin sekä yhteisten sääntöjen noudattamisena. Toisten ihmisten loukkaamattomuuden sekä työn ja työrauhan kunnioittaminen ja sovitusta tehtävistä huolehtiminen on koulutyössä välttämätöntä. Laki velvoittaa oppilaan osallistumaan perusopetukseen ja suorittamaan tehtävänsä tunnollisesti ja käyttäytymään asiallisesti. Oppilaan on käyttäydyttävä muita kiusaamatta ja syrjimättä sekä toimittava siten, ettei hän vaaranna muiden oppilaiden, koulu yhteisön tai opiskelu ympäristön turvallisuutta tai terveyttä. Vapautus opetukseen osallistumisesta voidaan myöntää oppilaalle vain tilapäisesti erityisestä syystä. Koti ja koulu yhdessä ohjaavat oppilaita toimimaan lain edellyttämällä tavalla ja tukevat oppilaita näiden ponnisteluissa. Koulun tehtävänä on puuttua suunnitelmallisesti¹ poissaoloihin ja auttaa oppilaita onnistumaan koulutyössään.

Kouluun kiinnittyminen ja poissaolojen ehkäiseminen

Läsnäoloa tukeva koulun toimintakulttuuri edistää oppimista, osallisuutta, yhteisöllisyyttä ja hyvinvointia. Poissaolojen ehkäiseminen on keskeisessä asemassa suunniteltaessa poissaoloihin liittyviä toimenpiteitä ja toimintamalleja. Poissaolojen ehkäisemisessä kouluun kiinnittymistä ja läsnäoloa tuetaan niin koulu yhteisön kuin yksittäisen oppilaankin tasolla.^{1,3}

Koulussa opitaan tunne- ja vuorovaikutustaitoja ja ryhmässä toimimisen taitoja osana oppiaineiden opetusta ja laaja-alaisen osaamisen kokonaisuutta. Tunne- ja vuorovaikutustaitojen harjoittelua varten voidaan paikallisesti laajentaa esimerkiksi terveystiedon tai muiden aineiden oppimäärää.² Yhteisön kannustava ilmapiiri tukee oppilaiden aitoa toimijuutta sekä vertaissuhteiden muodostumista. Erityistä huomiota läsnäolon tukemiseen tulee kiinnittää opintojen nivelvaiheissa, jolloin kiinnittyminen uuteen yhteisöön on kesken.¹

Opiskeluhoolto on yhteisöllistä ja yksilökohtaista työtä, jonka avulla huolehditaan niin kouluyhteisön kuin yksittäisen oppilaan hyvinvoinnista ja oppimisesta. Yhteisöllinen opiskeluhoolto on tärkeä osa koulun toimintakulttuuria ja arjen huolenpitoa, jonka avulla vahvistetaan oppilaan osallisuutta ja kokemusta kuulumisesta luokka- ja kouluyhteisöön. Opiskeluhoolto ulottuu kaikkeen koulutyöhön ja on kouluyhteisön aikuisten yhteinen tehtävä. Välittävä ilmapiiri, hyvät sosiaaliset suhteet sekä kiireettömyys ja kuulluksi tuleminen edistävät oppilaan kiinnittymistä yhteisöön. Poissaolojen ehkäisemistä, suunnitelmallista seuranta ja niihin puuttumista koordinoi koulukohtainen opiskeluhoolto-ryhmä osana yhteisöllisen opiskeluhooltotyön kokonaisuutta. Yhteisöllisen työn suunnittelussa on tärkeää varmistaa oppilaiden ja huoltajien osallisuus.^{1,3}

Oppimisen ja koulunkäynnin tuen tarpeiden varhainen havaitseminen sekä riittävä ja oikea-aikainen tuki ehkäisee poissaoloja. Oppimisen sujuminen, onnistumiset ja kannustava palaute tukevat kouluun kiinnittymistä.^{1,3} Myös kiusaamisen, häirinnän, syrjinnän ja väkivallan ehkäiseminen ja niihin järjestelmällinen puuttuminen tukevat yksittäisen oppilaan ja koko yhteisön hyvinvointia ja kiinnittymistä koulutyöhön⁴.

Huoltajien kanssa tehtävä yhteistyö, keskustelu läsnäolon merkityksestä ja tiedottaminen poissaolojen seurannasta ja puuttumisen käytännöistä tukee oppilaan läsnäoloa koulussa¹.

Poissaolojen seuranta ja niistä ilmoittaminen

Opetuksen järjestäjä seuraa poissaoloja suunnitelmallisesti hyödyntäen koulutason tietoja. Opetuksen järjestäjä päättää poissaoloihin puuttumisen toimintamallissaan kenen tehtävänä ja miten on seurata koulun tasolla oppilaiden poissaoloja suunnitelmallisesti koulu-, luokka- ja yksilötasolla.¹

On tärkeää, että poissaoloihin reagoidaan varhain poissaolon syystä riippumatta. Poissaolosta ilmoitetaan huoltajalle tai muulle oppilaan lailliselle edustajalle mahdollisimman pian.¹ Poissaolojen lisääntyessä tai pitkittyessä tulee olla viipymättä yhteydessä opiskeluhooltopalveluiden ammattilaisiin⁵. Poissaolojen kohdennetusta seurannasta sovitaan yksilöllisesti^{1,7}.

Poissaoloihin puuttuminen ja taustasyiden selvittäminen

Poissaolojen taustasyyt ovat moninaiset ja ne voivat liittyä niin yhteiskunnan, koulun, oppilaan kuin kodinkin tapahtumiin ja muutoksiin. Oppilaan kannalta tarkoituksenmukaisten tukitoimien tarjoamiseksi on hyvä selvittää poissaolojen taustasyitä siinä määrin kuin se on mahdollista. Syiden selvittäminen ja vastuut sovitaan tiiviissä yhteistyössä oppilaan, huoltajien, opettajien ja opiskeluhooltopalveluiden ammattilaisten kanssa.^{1,7,11} Opetuksen järjestäjän ja koulun tulee tunnistaa kouluun ja kouluyhteisöön liittyviä tekijöitä poissaolotilanteissa ja puuttua niihin¹.

Yksittäisen oppilaan poissaoloihin puututaan opetuksen järjestäjän tekemän poissaoloihin puuttumisen toimintamallin mukaisesti¹. Opettaja voi konsultoida yksittäisen oppilaan asiassa opiskeluhooltopalveluiden ammattilaisia opiskeluhoollon tuen tarpeen arvioimiseksi ja tilanteen selvittämiseksi. Monialainen työskentely on tärkeää käynnistää mahdollisimman varhain. Tarvittaessa kutsutaan koolle monialainen asiantuntijaryhmä (yksilökohtainen). Ryhmässä selvitetään oppilaan tuen tarvetta, järjestetään tukea ja seurataan tilannetta.^{1,7} Opiskeluhooltopalveluista oppilas ohjataan tarvittaessa koulun ulkopuolisiin sosiaali- ja terveydenhuollonpalveluihin^{6,7}.

Oppilaan poissaolojen vähentämiseksi voidaan lisäksi tarvita oppilaan tarvitsemien oppimisen ja koulunkäynnin tukitoimien päivittämistä^{1,8}. Mikäli oppilas ei terveydentilan tai painavan muun syyn vuoksi pysty kokonaan tai osittain osallistumaan lähiopetukseen, tulee viimesijaisena keinona har- kitta päätöksen tekemistä erityisistä opetusjärjestelyistä ja oppimissuunnitelmasta ja siitä, miten oppilaan opetus, oppimisen tuki ja arviointi järjestetään poissaolojakson aikana⁹.

Tarvittaessa on otettava yhteyttä sosiaalihuoltoon tuen tarpeen arvioimiseksi tai tehtävä lastensuojeluilmoitus¹⁰.

---

¹Laki perusopetuslain 26 § muuttamisesta (947/2022)

² Perusopetuslaki 11 §, 14 § (628/1998), Valtioneuvoston asetus perusopetuslaissa tarkoitetun opetuksen valtakunnallisista tavoitteista ja perusopetuksen tuntijaosta (422/2012) 6 §

³ Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 2 - 6 § (1287/2013)

⁴ Perusopetuslaki 29 § (626/1998)

⁵ Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 5 § (1287/2013)

⁶ Terveystuololaki 15 a §, 16 §, 17 a § (1326/2010), Sosiaalihuoltolaki 5 §, 10 §, 27 c § (1301/2014)

⁷ Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 14 - 19 § (1287/2013)

⁸ Perusopetuslaki 16 §, 16 a §, 17 §, 17 a § (628/1998)

⁹ Perusopetuslaki 18 § (628/1998)

¹⁰ Sosiaalihuoltolaki 35 § (1301/2014)

¹¹ Perusopetuslaki 3 § (626/1998)

5. Oppimista ja hyvinvointia edistävä koulutyön järjestäminen

5.6 Paikallisesti päätettävät asiat

Koulutyön käytännön järjestämisestä päätettäessä kiinnitetään huomiota siihen, että ratkaisut tukevat kasvatuksen ja opetuksen tavoitteiden saavuttamista ja edistävät perusopetuksen yhtenäisyyttä rakentavaa toimintakulttuuria. Opetuksen järjestäjän päätöksen mukaisesti kaikkien tässä käsiteltävien asioiden osalta koulukohtaiset ratkaisut, työn- ja vastuunjako sekä muu käytännön toteutus täsmennetään koulun lukuvuosisuunnitelmassa.

Yhteinen vastuu koulupäivästä ja yhteistyö sekä poissaolojen ehkäiseminen, suunnitelmallinen seuraaminen ja poissaoloihin puuttuminen

Opetuksen järjestäjä päättää ja kuvaa opetussuunnitelmassa

- mitkä ovat keskeiset tavoitteet ja toimintatavat hyvän ja turvallisen koulupäivän luomiseksi ja yhteistyön järjestämiseksi
- toimintamallin oppilaiden poissaolojen ehkäisemiseksi ja suunnitelmalliseksi seuraamiseksi sekä niihin puuttumiseksi. Toimintamallissa kuvataan opetuksen järjestäjää, koulua ja oppilasta koskien¹
  - miten kouluun kiinnittymistä, koululäsnäoloa ja vertaissuhteita tuetaan ja poissaoloja ennaltaehkäistään¹. Mikäli paikallisesti päätetään laajennettavan esimerkiksi terveystiedon tai muiden aineiden oppimäärää tunne- ja vuorovaikutustaitojen harjoitteluun, kuvataan näiden tuntien tavoitteet ja sisällöt opetussuunnitelmassa⁸.
  - miten poissaoloja seurataan suunnitelmallisesti niin että niistä kerätty tieto on käytettävissä poissaolojen ehkäisemiseen ja varhaiseen puuttumiseen lukuvuoden aikana¹
  - miten poissaoloihin puututaan suunnitelmallisesti, ja tämän edellyttämä työnjako ja vastuut^{1,2}
  - miten yhteistyö huoltajien tai muun laillisen edustajan kanssa toteutetaan^{1,2,3}
  - miten poissaolojen ehkäisemisen ja seurannan sekä poissaoloihin puuttumisen toimintatavat sekä niiden suunnittelu koordinoidaan koulukohtaisessa opiskeluhoitoryhmässä, jossa huoltajat ja oppilaat ovat osallisena^{1,4}
  - miten yhteistyö opiskeluhoitopalvelujen ammattilaisten kanssa poissaolojen ehkäisemisessä, niihin puuttumisessa sekä poissaolojen syiden selvittämisessä toteutetaan^{1,2}
    - yhteistyössä kuvataan oppilaan opiskeluhoitopalveluihin ohjaamisen käytännöt⁵, terveystarkastuksiin liittyvä yhteistyö⁶ sekä yhteistyön konkreettinen käynnistäminen opiskeluhoitopalvelujen kanssa oppilaan runsaissa poissaoloissa^{1,7}.
  - miten toimintamallin jatkuva seuranta ja kehittäminen kerätyn tiedon ja järjestelmällisen palautteen pohjalta tehdään¹.
- miten yhteistyö koulun sisällä sekä koulun ulkopuolisten toimijoiden kanssa organisoidaan ja miten sitä seurataan ja kehitetään, erityisesti
  - miten huolehditaan oppilaiden osallisuuden toteutumisesta
  - mitkä ovat kodin ja koulun yhteistyön keskeiset tavoitteet ja järjestämiskäytännöt.

Keskeiset tavoitteet ja toimintatavat hyvän ja turvallisen koulupäivän luomiseksi Kuhmoisten yhtenäiskoulussa

Hyvä koulupäivä muodostuu yhteenkuuluvuudesta ja onnistuneesta vuorovaikutuksesta kouluyhteisössä. Tavoitteena on luoda positiivinen ilmapiiri kuuntelemisen, kannustamisen sekä arvostamisen kautta.

Hyvän ja turvallisen koulupäivän perustana on kaikkien koulun aikuisten yhteinen vastuunotto oppilaiden kasvuun, oppimisen ja vahvuuksien huomioimisesta. Oppilaiden oppimista, tuen tarpeita ja hyvinvointia seurataan yhteistyössä huoltajien, opiskeluhuollon toimijoiden ja muiden yhteistyötahojen kanssa.

Oppilaiden vastuulla on kouluyhteisön jäsenenä osallistua koulutyöhön, suhtautua arvostavasti, reilusti ja ketään syrjimättä kaikkiin kouluyhteisön jäseniin ja noudattaa yhteisiä sääntöjä. Oppilaiden osallisuutta ja sitoutumista hyvän ja turvallisen koulupäivän luomiseen tuetaan myös oppilaskunta- ja tukioppilastoiminnalla. Oppilaskunnan tehtävänä on edistää oppilaiden yhteistoimintaa, vaikutusmahdollisuuksia ja osallistumista. Se innostaa oppilaita esittämään näkemyksiään, toimimaan ja vaikuttamaan omiin ja yhteisiin asioihin.

Koti ja koulu yhteistyössä ohjaavat oppilasta toimimaan lain edellyttämällä tavalla kouluyhteisönsään sekä tukevat yhdessä oppilasta hänen kasvussaan ja oppimisessaan. Kodin ja koulun yhteistyön keskeisenä tavoitteena on turvata oppilaan terve kasvu, oppiminen ja kehittyminen. Yhteistyön avulla tuetaan kasvatuksen ja opetuksen järjestämistä siten, että oppilas saa oman kehitystason ja tarpeiden mukaista opetusta, ohjausta ja tukea. Kodin ja koulun yhteistyössä lähtökohta on oppilaan hyvä, turvallinen arki sekä oppimistavoitteiden ja opiskelumotivaation tukeminen.

Tiivis yhteistyö myös kirjaston, nuorisotoimen, seurakunnan ja eri järjestöjen kanssa tukee turvallisen ja monipuolisen kouluarjen toteuttamista.

Poissaolojen seuranta ja niihin puuttuminen

Kuhmoisten
yhtenäiskoulu

POISSAOLOJEN SEURANTA JA NIIHIN PUUTTUMINEN

Opiskeluhoitohenkilöstön konsultointi mahdollisimman matalalla kynnyksellä

Ennaltaehkäisevä toiminta

Oppilas osallistuu opetukseen. Koti tukee oppilaan koulunkäyntiä.

Koulun yhteisöllisen opiskeluhoollon keinoin lisätään oppilaiden osallisuutta ja yhteisöllisyyttä.

Sujuva yhteistyö kodin ja koulun välillä:
Huoltajat ilmoittavat poissaoloista koululle 1.päivänä.

Opettaja ilmoittaa luvatommasta poissaolosta huoltajille viipymättä.

Opettaja merkitsee poissaolot ajantasaisesti ja **LO/LV** seuraa **systemaattisesti ja jatkuvasti** oppilaiden läsnäoloa koulussa.

Huoli puheeksi

Oppilaan poissaoloista herää huoli kotona/koulussa esim. toistuvat myöhästelyt/sairastelut, poissaolot keskittyvät tietyille tunnille tai viikonpäivälle, epämääräiset tai luvattomat poissaolot, opintosuorituksen äkillinen aleneminen, keskiarvon aleneminen 0,5 tai enemmän.

LO/LV keskustelee asiasta oppilaan kanssa ja on yhteydessä huoltajiin sekä sopii mahdollisesta yhteydenotosta opiskeluhoollon työntekijään.

Opettajalla on lain mukainen velvoite puuttua poissaoloihin.

Tehdään **perusteellinen kartoitus poissaolojen syistä ja kokonaistilanteesta**. Kartoituksen osana voidaan käyttää esim. koulupoissaolokyselyä (SRAS-R, ISAP ja koulunkäyntikyvyn arviointiseula)

Yli 30 h

Jos tilanne ei korjaannu selvittelyn ja puhelinkeskustelun jälkeen (poissaoloja yli 30 h), **LO/LV** kutsuu koolle palaverin.

Palaveriin kutsutaan toimijat, jotka oppilas ja hänen huoltajansa arvioivat tarpeelliseksi oppilaan koulunkäynnin tukemiseksi.

Tarvittaessa **LO/LV** kokoaa opiskeluhoollon **monialaisen asiantuntijaryhmän (MAR)**, joka sopii tukitoimista ja seurannasta yhdessä.

Koulun tukitoimet mietitään. Tarvittaessa koulun ulkopuolisten tahojen **konsultaatiot**.

Sosiaalihoitolain mukainen yhteydenotto harkittava

Yli 50 h

Kun poissaoloja on yli 50, **LO/LV** kokoa monialaisen asiantuntijaryhmän (MAR), jonka puutteissa perehdytään poissaolon juurisyihin ja taustatekijöihin sekä tarjotaan tueksi opiskeluhoollon palveluja ja pohditaan puuttumisen keinoja.

Sovitaa yhdessä, miten oppilaan tilanteen etenemistä seurataan ja kuka siitä miltäkin osin vastaa.

Sovitaa myös **seurantalpalaverin** ajankohta ja **vastuuhenkilö** oppilaan asioissa.

Koulun tukitoimet mietitään. Koulun ulkopuolisten tahojen **konsultaatiot ja yhteistyö**.

Tilannetta seurataan jatkuvasti. Lastensuojeluilmoitus harkittava.

Yli 70 h

Mikäli poissaolot jatkuvat (yli 70 h) tukitoimista ja seurantalpalaverista huolimatta, vaarantuu oppilaan opinnoissa eteneminen ja vuosiluokalta seuraavalle siirtyminen, tehdään lastensuojeluilmoitus tarvittaessa työparin kanssa.

Koulun ja opiskeluhoollon henkilökunta on selvittänyt poissaolojen syitä ja tukenut oppilasta sekä perhettä monipuolisesti.

Lastensuojeluilmoituksia on tehty yksi tai useampia, joissa pohjana on huoli poissaolojen aiheuttamasta syrjäytymisriskistä ja koulunkäynnin vaarantumisesta. Ilmoituksessa mainitaan koulussa jo tehdyt tukitoimet sekä huoltajan kanssa tehty yhteistyö.

Sovitaa **seurantalpalaverin** ajankohta ja **vastuuhenkilö** oppilaan asioissa.

Vinkkejä poissaolojen ennaltaehkäisyyn

- yhteisöllisen opiskeluhuollon kehittäminen
- oppilaan kouluun kiinnittyminen
- hyvät oppilas-opettajasuhteet
- kaikille sopivan koulun kehittäminen
- kodin ja koulun yhteistyö
- poissaolojen systemaattinen seuranta ja puuttuminen
- systemaattinen oppimisen ja koulunkäynnin tuki poissaolojen ennaltaehkäisyssä
- Yhteisöllisen opiskeluhuollon keinoin lisätään oppilaiden osallisuutta ja yhteisöllisyyttä. Toteutetaan sujuvaa yhteistyötä kodin ja koulun välillä. Oppilaiden läsnäoloa koulussa seurataan systemaattisesti ja jatkuvasti edellä olevan mallin mukaisesti. Vastuuhenkilöinä toimii luokanopettaja tai luokanvalvoja yhteistyössä rehtorin ja opiskeluhoitohenkilöstön kanssa.

Poissaolojen suunnitelmallinen seuraaminen, ennaltaehkäisy ja niihin varhainen puuttuminen

- Poissaolon puuttumisen portaat ja siihen liittyvä toimintaohje tulee käydä läpi lukuvuoden alussa koko opettajakunnan kanssa. Yhdessä sovitaan ja varmistetaan, että poissaoloseuranta toteutuu suunnitelman mukaisesti. Samalla käydään läpi välineitä poissaolojen syiden kartoittamiseksi.
- Poissaolojen taustalla voi olla monenlaisia syitä. Jotta oppilasta voidaan riittävästi tukea, on tärkeää lähteä kartoittamaan taustasyitä systemaattisesti. Tässä koulu voi hyödyntää valmiita kartoituksia (ISAP, SRAS-R ja Koulunkäytikyvyn arviointiseula).
- Luokanopettajan tai -valvojan tulee seurata oppilaan poissaoloja viikoittain. Varsinkin yläkoulussa on tärkeää, että luokanvalvoja tarkistaa Wilmasta oppilaiden poissaolot joka viikko.
- Aineenopettajan vastuulla on merkitä poissaolot jokaiselta oppitunnilta ja matalalla kynnyksellä ottaa poissaolot puheeksi oppilaan luokanvalvojan kanssa. Yhdessä sovitaan keskustelusta oppilaan ja huoltajan kanssa.
- Rehtori/apulaisrehtori muistuttaa säännöllisesti esim. jaksojen vaihtuessa poissaolojen tarkistamisesta.
- Rehtori/apulaisrehtori kokoaa lukukausittain Wilmasta tilastotietoa poissaoloista pedagogisen ryhmän kokouksiin. Tarkastelua voidaan tehdä esim. luokakohtaisesti, jolloin luokan kanssa voidaan lähteä toteuttamaan erilaisia puuttumisen toimenpiteitä.
- Tarvittaessa on tärkeä kartoittaa, miksi poissaolojen seuranta ei toteudu sovitulla tavalla ja keilla erilaisia ratkaisuja tilanteen parantamiseksi.
- Lukuvuosittain yhteisöllisessä opiskeluhoitoryhmässä käydään läpi toimintamalli ja keskustellaan sen toimivuudesta. Poissaolomäärien ja -syiden seuranta käsitellään yleisellä tasolla.
- Lukuvuosittain kerätään henkilöstöltä ja eri toimijoilta palautetta mallin toimivuudesta. Pedagoginen ryhmä käsittelee palautteen lukuvuosittain ja tekee tarvittavat parannukset sekä tiedottaa asianosaisia muutoksista.

Opiskeluhuollon polku

Kuhmoisten
yhtenäiskoulu**Huomioitavaa:**

Jos huoli on akuutti, tehdään yhteydenotto sosiaalihuoltoon tuen tarpeen arvioimiseksi, lastensuojeluilmoitus (alle 18-vuotiaat) tai yhteys poliisiin. Myös konsultaatiomahdollisuus. Nuorisolain 11 §:n mukaan ilmoitusvelvollisuus etsivään nuorisotyöhön, jos nuori keskeyttää lukion.

Jos yhteydenottoa ei ole mahdollista tehdä yhdessä, huoltajalle ja oppilaalle (ikä huomioiden) on annettava tieto yhteydenotosta ja mahdollisuus keskustella yhteydenottoon liittyvistä syistä.

Velvollisuus tehdä ilmoitus poliisille, kun syytä epäillä, että alle 18-vuotiaaseen on kohdistettu rikoslaisissa (20 luku) seksuaalirikoksena (esim. seksuaalinen hyväksikäyttö, raiskaus) rangaistavaksi säädetty teko tai henkeen tai terveyteen kohdistunut rikos (esim. pahoinpitely). Lisäksi on tehtävä lastensuojeluilmoitus.

Opiskeluhuollon palveluiden asiantuntijoita voi aina konsultoida nimettömänä. Älä jää huolesi kanssa yksin!

Asiantuntijaryhmän kokoaminen

Mietitään oppilaan ja huoltajien kanssa, keiden olisi hyvä olla läsnä. Myös koulun opiskeluhoitohenkilöstön kanssa yhdessä voi pohtia, keiden olisi hyvä olla mukana kokoontumisessa.

Mikäli oppilas kieltää huoltajaansa osallistumasta asiantuntijaryhmään tai salassa pidettävien tietojen toimittamisen huoltajalleen, kuraattori, terveydenhoitaja tai koululääkäri arvioi oppilaan edun toteutumisen tilanteessa huomioiden hänen ikänsä ja kehitystahonsa.

Oppilaan ja huoltajan (osallistuvat aina) lisäksi monialaiseen asiantuntijaryhmään voi kuulua opettaja/opettajia, koulunkäynninohjaaja, terveydenhoitaja, koulupsykologi, -kuraattori ja -lääkäri sekä muita mahdollisia koulun ulkopuolisia toimijoita.

- Koollekutsuja ilmoittaa ajoissa kaikille osallistujille, missä ja milloin neuvottelu pidetään.
- Koollekutsuja valmistautuu neuvotteluun keräämällä opettajilta ja muilta toimijoilta havaintoja oppilaasta (mm. mikä sujuu hyvin, poissaolot, opintojen sujuminen, kaverisuhteet).
- Sovitaan ennakkoon, kuka toimii neuvottelun vetäjänä ja kuka tekee kirjauksen Wilman opiskeluhoollolliseen muistioon.

Asiantuntijaryhmän kokoontuminen

Aluksi esittäytyminen, aikataulusta sopiminen ja kerrataan, miksi neuvottelu on kutsuttu koolle ja mahdolliset aiemmat vaiheet.

Jokainen osallistuja on oman alansa asiantuntija ja tuo aktiivisesti keskusteluun erilaisia näkökulmia kuhunkin tilanteeseen sopivien ratkaisujen ja suunnitelmien löytämiseksi.

Huolenaiheet yksilöidään ja konkretisoidaan ja asioista puhutaan tavoitteellisesti, eikä vain yleisellä tasolla ongelmasta.

Oppilaan osallisuus, omat toivomukset ja mielipiteet otetaan huomioon häntä koskevissa toimenpiteissä ja ratkaisuissa hänen ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti.

Lopuksi vetäjä kertoo keskeiset neuvottelussa sovitut asiat: mitä sovittiin, kuka tekee mitäkin ja miten seuranta toteutetaan.

Jos neuvottelussa on tehty päätöksiä, jotka koskevat muitakin tahoja, sovitaan, miten niistä tiedotetaan.

Yhteistyö huoltajien tai muun laillisen edustajan kanssa

On tärkeää, että opettaja tarttuu oppilaan poissaoloihin mahdollisimman varhain. Tässä vinkkejä poissaolojen puheeksi ottamiseen oppilaan ja huoltajan kanssa:

- Ota yhteyttä kotiin heti, jos oppilas ei tule kouluun eikä huoltaja ole ilmoittanut poissaolosta.
- Soita huoltajalle ja järjestä tapaaminen koululle matalalla kynnyksellä. Sovi huoltajan kanssa ketkä osallistuvat tapaamiseen (esim. opiskeluhuollon työntekijä mukaan).
- Selvitä oppilaan poissaoloihin liittyviä taustasyitä kysymyksillä ja lähde kartoittamaan tilannetta kokonaisvaltaisesti.
  - Pyri rakentamaan luottamuksellista suhdetta, älä syyllistä, vaan etsi ratkaisuja.
  - Sovi heti ensimmäisessä tapaamisessa tukitoimia sekä kouluun että kotiin poissaolojen vähentämiseksi.
  - Arvioi yhdessä huoltajan ja opiskeluhuollon työntekijän kanssa tarve lapsiperheiden varhaisen tuen palveluille tai palvelutarpeen arvioinnin tekemiseen.
  - Sovi seuranta ja jatkotapaaminen.

Yhteistyö opiskeluhoitopalvelujen ammattilaisten kanssa

Mikäli sairauspoissaoloja on yli 30 tuntia lukukauden aikana (yksittäisiä tai toistuvia), luokanopettaja/-valvoja ottaa yhteyttä kotiin ja ohjaa oppilaan tarvittaessa terveydenhuollon palveluihin ja tiedottaa kouluterveydenhoitajaa. Kouluterveydenhoitaja ottaa yhteyttä oppilaan huoltajiin ja tarjoaa yksilöllisen tarpeen mukaista terveystarkastusaikaa, mihin tarvittaessa huoltajat pyydetään mukaan. Mikäli herää huoli sairaspoissaoloihin liittyen, oppilas ohjataan tarvitsemansa terveydenhuollon tuen piiriin tai terveydenhoitaja voi koota monialaisen asiantuntijaryhmän. Mikäli sairauspoissaoloissa ei ilmene epäselvyyttä, voidaan poissaolojen jatkumista jäädä seuraamaan. Mikäli poissaolot jatkuvat, keskustele luokanvalvoja/luokanopettaja oppilaan ja huoltajien kanssa ja sopii yksilökohtaisen asiantuntijaryhmän kokoamisesta.

Oppilaan, kodin ja koulun sekä eri toimijoiden välinen yhteistyö

Jokainen toimija vastaa poissaolomallin toteutumisesta ja yhteistyöstä omalta osaltaan. Jokaisella oppilaalla tulee olla mahdollisuus osallistua oman koulutyönsä ja oppimisryhmänsä työskentelyn suunnitteluun ja arvioimiseen.

- Oppilas otetaan mukaan päätöksen tekoon ja omien asioidensa käsittelyyn ikä- ja kehitystasonsa mukaisesti.
- Koulussa pyritään luomaan tilanteita, joissa oppilaan on mahdollista osallistua aktiivisesti päätöksentekoon. Kuullaan oppilaiden aloitteita ja mielipiteitä sekä kehitetään toimintaa niiden suuntaisesti mahdollisuuksien mukaisesti.
- Oppilaan kuuleminen ja kohtaaminen tapahtuu osana jokapäiväistä koulutyötä ja siihen tulee koko kouluyhteisön sitoutua. Tämä toteutuu rakentamalla aktiivinen vuorovaikutussuhde oppilaan ja opettajan ja/tai koulun muun aikuisen välillä.
- Laadukkaaseen perusopetukseen kuuluu kodin ja koulun välinen yhteistyö, joka perustuu kasvatuskumppanuuteen. Yhteistyön tulee perustua kuulemiseen, kunnioitukseen, luottamukseen sekä keskinäiseen vuoropuheluun. Kodin ja koulun välinen yhteistyö on tärkeää heti ensimmäisestä koulupäivästä lähtien, jotta oppilas tuntisi olonsa hyväksi ja turvalliseksi. Hyvällä yhteistyöllä voidaan vaikuttaa luokan ja koulun ilmapiiriin sekä koulutyön tuloksiin.
- Pääasiallinen viestintäkanava on Wilma. Tapaamisia huoltajien kanssa järjestetään matalalla kynnyksellä, esimerkiksi henkilökohtaiset tapaamiset, kotiväenillat sekä yhteiset juhlat ja

tapahtumat.

---

¹ Laki perusopetuslain 26 § muuttamisesta (947/2022)

² Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 4 - 5 § (1287/2013)

³ Perusopetuslaki 3 § (626/1998)

⁴ Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 14 § (1287/2013)

⁵ Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 11 § (1287/2013)

⁶ Terveystieteidenhuoltolaki 16 § (1326/2010), Valtioneuvoston asetus neuvolatoiminnasta, koulu- ja opiskeluterveydenhuollosta sekä lasten ja nuorten ehkäisevästä suun terveydenhuollosta 7 § (338/2011)

⁷ Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 14 - 19 § (1287/2013), Terveystieteidenhuoltolaki 15 a §, 16 §, 17 a § (1326/2010), Sosiaalihuoltolaki 5 §, 10 §, 27 c § (1301/2014)

⁸ Perusopetuslaki 11 §, 14 § (626/1998)